

ماجرای تجارت جهانی

نوشته باربوسا لیما سوپرنیو

برای کسی که فقط تصویری ظاهری از الگوی بفرنج تجارت جهانی در عصر حاضر دارد، درک سرچشمه‌های پنهان آن دشوار می‌نماید؛ رد پای این جریان را می‌توان در دوران پارینه‌سنگی بازیافت، دورانی که انسانها از تهیه خوراک از راه شکار باز ماندند و تولید خوراک را شروع آغاز کردند.

این کشاورزان کوچک کلاهایی اندک برای معاش و بقای خود تولید می‌کردند، اما از بسیاری چیزهای دیگر بی‌نصیب بودند؛ آنها در همان مراحل نخستین دریافته بودند که می‌توانند آنچه را که دارند با آنچه بدان نیاز دارند مبادله کنند. این امر آنان را به تولید مازاد محصول واداشت، و بدین وسیله توانستند کالایی را که نداشتند به دست آورند. بدین‌سان بود که مبادله پایبای پدید آمد.

آلکساندر باربوسا لیما سوپرنیو؛ سیاستمدار، روزنامه‌نگار و مقاله‌نویس برزیلی، عضو آکادمی ادبیات برزیل و رئیس اتحادیه مطبوعات برزیل است. از ۱۹۴۸ تا ۱۹۵۱ فرماندار پرنامبوکو بود. کتابها و مقاله‌های بسیار درباره تاریخ سیاسی برزیل نوشته است.

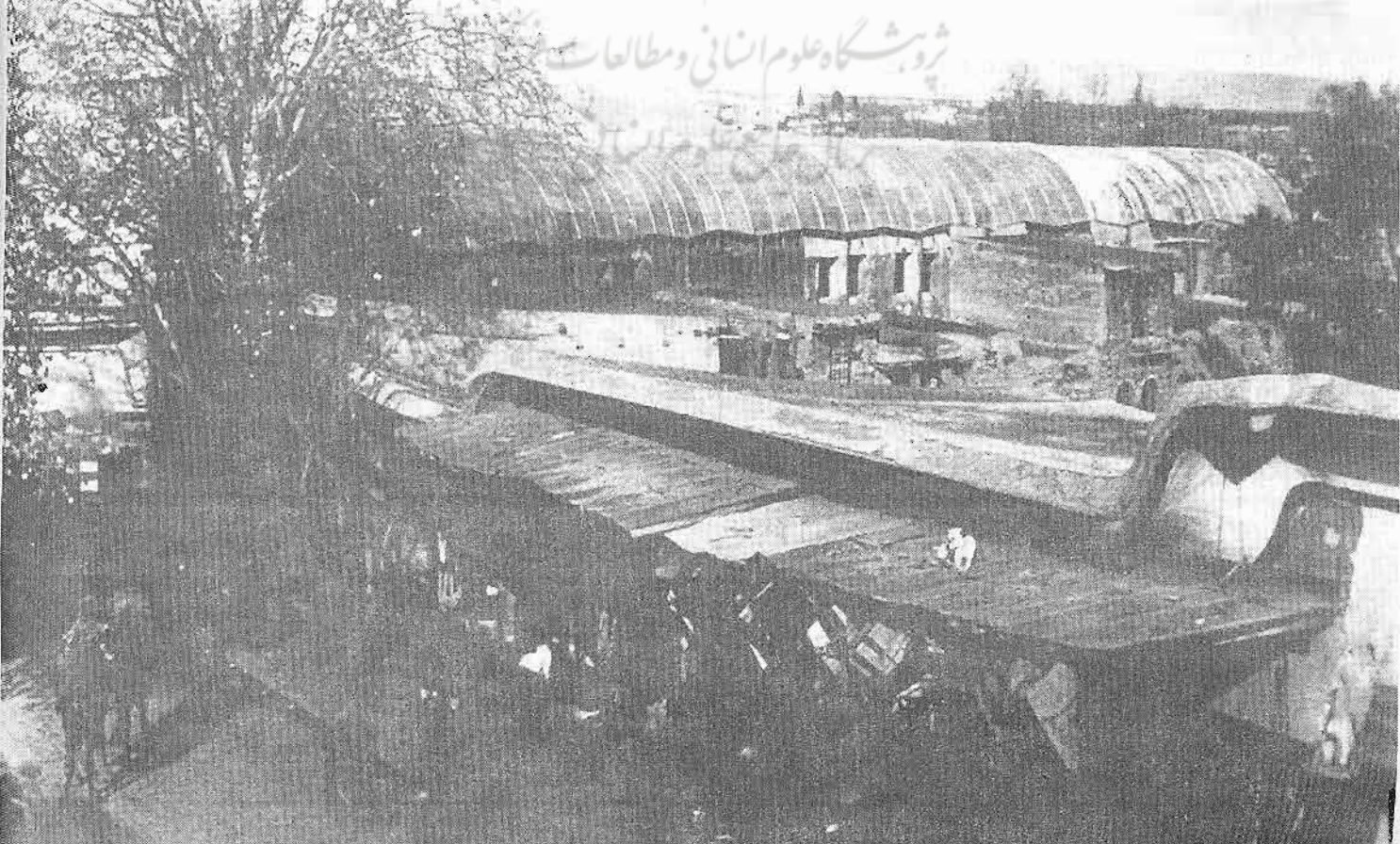
مبادله پایبای در ابتدا میان همسایگان و سپس در سطح روستاها و اجتماعات بزرگتر جریان یافت. نظام پایبای می‌بایست بر موانع بسیار فائق آید. مثلاً می‌بایست اقلامی تولید کرد که صاحبان کالاهای دیگر نیاز داشتند. تجارت به مفهوم دقیق کلمه، در حوضه مدیترانه، دره‌های نیل، اردن و فرات، کرانه دریای سرخ، بحر میت و خلیج فارس آغاز شد. این ناحیه پهناور که در آن مصر، عربستان، فلسطین، سوریه، بین‌النهرین و آشور پدید آمدند، نوعی وحدت جغرافیایی سیاسی و طبیعی پدید می‌آورد که بر سرخوش ساکنانش تأثیر می‌گذاشت.

در این مرحله آغازین تجارت، مصر به دلیل ثروتی که از سیلابهای بر برکت نیل به دست می‌آورد نقشی برجسته داشت. مصر با آسیا مناسبات منظمی برقرار کرد. کاروانهایش در جستجوی فرآورده‌های فنیقیه، سوره و حوضه دریای سرخ به راه افتادند. در کتاب مقدس آمده است که برادران یوسف دست‌اندرکار حمل و نقل گرانباترین کالاهایی بودند که در سرزمین‌شان یافت می‌شده، کالاهایی چون بلسان و عسل، عطریات و مر، پسته و بادام.

واردات مسی چوب، عاج، طلا، شراب و نفت، و صادرات آن گندم، منسوجات و مصنوعات به‌ویژه اسلحه بود. تجارت در خشکی انجام می‌گرفت چرا که مصریان دریانوردان برجسته‌ای نبودند؛ تجارت همچنان بر اساس مبادله پایبای پیش می‌رفت و گاه پرداخت خراج توسط مردمان مشهور را نیز دربر می‌گرفت.

حکومتها به تجارت توجه نمودند و آنرا تشویق و گاه کنترل کردند. البته هنوز پول ناشناخته بود، اما هنگامی که تاجران خصوصی وزن ثابتی از فلزی مثل طلا یا نقره را معیار عمومی ارزش به حساب آوردند، عملیات پایبای میان آنان آسان‌تر و فریب‌تر شد.

عکسی از بازار دمشق (سوریه) که عکاس فرانسوی فلیکس بونفیل (۱۸۴۵ - ۱۸۸۵) گرفته است. این عکس جزو مجموعه نفیسی از عکسهای تاریخی خاورمیانه منعلق به موزه سامی دانشگاه هاروارد است. در حال حاضر، مجموعه‌ای از پوستره‌های مربوط به تاریخ خاورمیانه بر مبنای اسناد مصور موزه سامی با پشتوانه صندوق بین‌المللی پیشرفت فرهنگی یونسکو در دست انتشار است.

این پیکره کوچک گلی که در کارناژ از خلک بیرون آمد، محصولی نمونه‌وار از سفالینه‌های جزایر یونان است (قرن ششم قبل از میلاد)، موزه باردو، تونس.

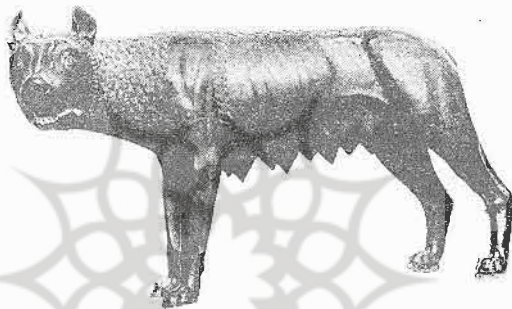
صدف ارغوانی یک شکم‌پا از صور (قرن اول میلادی). در قرون قدیم از این جانور نرم‌تن رنگینه ارغوانی-سیر می‌گرفتند و در رنگرزی پارچه به کار می‌بردند. ارغوان صور بسیار با ارزش‌تر از سایر ارغوانها بود.

قسمت بالای یک سنگ قبر کلدانی مربوط به دوران حمورابی (حدود ۱۷۹۳ - ۱۷۵۰ پیش از میلاد) بنیانگذار نخستین امپراتوری بابل.

واژه هانس که در قرن دوازدهم میلادی برای نامگذاری اتحادیه‌های تجاری در آلمان، انگلستان و شمال فرانسه به کار می‌رفت، بعداً به اتحادیه شهرهای تجاری اطلاق شد. در قرن سیزدهم، بروز (نگاه کنید به صفحه ۱۶) نقشی اساسی در تجارت هانسایی بازی کرد. تصویر بالا، مهرشهر هانسایی الینگ (الینگ امروزی) در کرانه بالتیک لهستان را نشان می‌دهد.

ماده گرگ مفرغی در موزه کاپیتول رم، اثر اتروسکا در قرن پنجم قبل از میلاد. طبق افسانه‌ها، شهر رم به دست رومولوس و رموس، پسران دوقلوی یکی از دوشیزگان وستانا که از یستان گرگی شیر نوشیدند بنا شد.

سکه‌ای آتنی مربوط به حدود سال ۴۸۰ قبل از میلاد که به نشی یک جغد، مظهر الهه حامی آتن، مزین است.

از ساحل «مال‌التجاره» خود را تخلیه می‌کردند، بر ساحل می‌گسترده و سپس به کشتیهای خود بازمی‌گشتند و ستونهای دود به‌هوا می‌فرستادند. بومیان با مشاهده دود، با طلاهای خود به ساحل می‌شتافتند...

سرکردگی بازرگانی فنیقیان را که از صور اعمال می‌شد، آتن به ارث برد و دیر-زمانی در چنگ نگه داشت. فرآورده‌های چین و هند از جاده‌ای کمانی شکل از طریق سوریه به آتن می‌رسید. در آتن، دباغیها، ریخته‌گریها و مراکز تولید اسلحه و آثار هنری کالاهایی می‌ساختند که این تجارت بر آنها استوار بود. مناسبات با شمال به منظور دستیابی به الوار برای کشتی‌سازی گسترش یافت. بازار برده یا به پای تجارت کالا رونق گرفت. برخی مواد خوراکی مانند حبوبات، گوشت و ماهی دریای سیاه سرانجام به این عملیات تجاری راه یافت. حوضه مدیترانه همچنان عرصه این مبادله بود و یونان با ایجاد اقتصاد پولی تقوی بس عظیم در گسترش این مبادلات ایفا کرد. سکه

وسایل کشتیرانی صورت می‌گرفت، فنیقیان دریای مدیترانه را به صورت گونه‌ای دریای خصوصی درآوردند و در حوضه مدیترانه ماندگاههای کوچکی پی نهادند.

زیر فشار همسایگان و نیز به دلیل اختلافات درونی، قدرت فنیقیان به تدریج کاهش یافت. و کارتاژ، شهری که فنیقیان در قرن نهم پیش از میلاد بنا کرده بودند، وارث این قدرت شد. قدرت کارتاژ چنان دامنه‌ای گرفت که موضع برتر روم را به مخاطره افکند و این گفته معروف کاتو دولت‌مرد رومی که «کارتاژ باید نابود شود» به صورت برنامه‌ای برای اثبات ادعای روم مبنی بر سیطره جهانی درآمد.

نشانی در دست نیست که فنیقیان اقتصاد پولی داشته‌اند. اما در قرن چهارم پیش از میلاد، کارتاژ ضرب‌نقره اسپانیا و طلای موریتانی را برای مقاصد تجاری شروع کرد. هرودوت شرح می‌دهد که تاجران کارتاژ چگونه به تجارت می‌رفتند. آنها پس از ورود به نقطه‌ای

بابل نیز که سامیان در آن سکنی داشتند، بازار خوبی برای فرآورده‌های جنوب (عربستان، غرب سوریه) و حتی شرق (ایران) شد. این کالاها شامل فلزات گرانبها، پشم، مصالح ساختمانی و حبوبات می‌شد؛ همان‌گونه که در قوانین حمورابی آمده ارزش این کالاها در جهت برتری نقره نوسان داشت.

این نوع تجارت بر وضع توده مردم تأثیر نداشت. هدف عمده آن رفع نیاز به کالاهای تجملی بود. کالاهای ضروری از خارج وارد نمی‌شد بلکه از طریق مبادله پایاپای در بازارهای محلی و منطقه‌ای به دست می‌آمد.

هنگامی که فنیقیان در تجارت دریایی سیطره یافتند، وضع همین بود. فنیقیان بر نوار ساحلی فلسطین می‌زیستند. این ناحیه از شرایط مساعدی برای بقای شهرهای صور، صیدا و بیروت برخوردار نبود. از این‌رو، فنیقیان در جستجوی ثروت به دریا روی آوردند. به‌رغم دشواریهای سهمگین دریانوردی در آن روزگار که در کشتیهای کوچک و بدون استفاده از

این تصویر یک فروشنده جوزبویا در یک دستوشه مصور فرانسوی است مربوط به قرن پانزدهم را اینک در مادنا، ایتالیا که رساله‌ای است منسوب به دیوسکوریدس طبیب یونانی (نیز معروف به پدانیوس؛ قرن اول میلادی) که در آن خواص حدود ۷۰۰ گیاه را شرح داده است. مغز معطر میوه درخت جوزبویا هنوز هم به عنوان ادویه مصرف می‌شود. نگاه کنید به مقاله «سیر گذشته ادویه» در صفحه ۴۰.

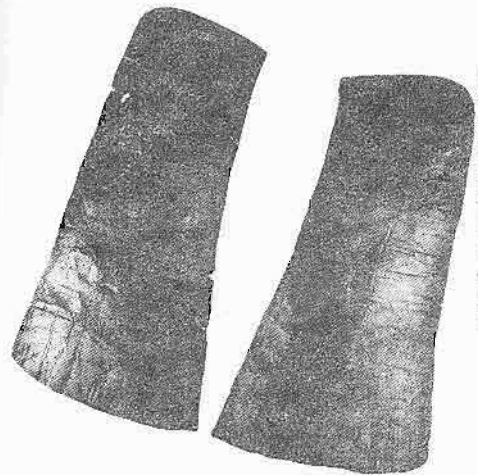

Photo: Musée de l'Homme, Paris

صندل‌های قره‌ای یک مومیایی از آنتون در کرانه پروی مرکزی (۱۰۰۰ - ۱۶۰۰ میلادی).

Photo: Graudon, Paris

انگلستان و هلند منتقل شد. در این میان فرانسه و آلمان نیز دائماً رقابت می‌کردند. آنگاه نوبت ایالات متحده رسید. انقلاب صنعتی اثری قزون ساز بر فعالیت تجاری نهاد، در مال‌التجاره تنوع جدیدی پدید آورد. حجم کالاهای تجاری را افزایش داد و مبارزه بر سر کسب برتری تجاری را که گاه به جنگ می‌انجامید شدت بخشید. کمیانیهای نظیر کمیانیهای هند و دیگر سازمانهای مشابه در این زمان شکوفا شدند و مورد حمایت دولتها قرار گرفتند و به سازماندهی انحصارهای تجاری پرداختند.

زمانی رسید که بریتانیا بر دریاها سیادت یافت؛ بریتانیا این سیادت را دیر زمانی حفظ کرد و بندرهای خود را برای آن مجهز ساخت. بر حجم تجارت خود در خشکی نیز افزود و اندکی پس از اختراع ماشین بخار شبکه وسیع راه آهن نیز در خدمت تجارت درآمد. همچنین در دوران سیادت بریتانیا بود که جهان به عصر زغال سنگ گام نهاد؛ در نتیجه آن، سطره بریتانیا هم در دریاها و هم در راه آهن تحکیم شد. بریتانیا در بسیاری از بندرهای جهان برای صدور مصنوعات خود سرمایه‌گذاری کرد.

جهان در پایان سده نوزدهم شاهد اختراع موتور درونسوز بود؛ در پی آن، نفت به کالایی ضروری تبدیل شد. در این عرصه نیز بریتانیا مقام برتر داشت، تا آن که سنگینی دو جنگ جهانی، این کشور را به تقسیم قدرت با ایالات متحده آمریکا واداشت. این کشور پهناور به برکت قدرتی که کارتلها، تراستها و کنسرسیومهایش اعمال می‌کردند، و نیز به برکت منابع هنگفت خود، مقامی را که بریتانیا در سده نوزدهم داشت از آن خود کرده است. در عین حال، ارتباطات که مکمل ضروری فعالیت تجاری است، از سازماندهی خدمات پستی (که خود پیشرفت عظیمی بود) به اختراع کابل، زیردریایی، رادیو، تلفن و تلکس پیش رفته است. حمل و نقل زمینی و دریایی از حمل و نقل هوایی کمک گرفته است. اکنون همه چیز آنقدر نزدیک است که انگار جهان کوچک شده است.

۱. ج. باروسالیا سوربینیه

تا آن زمان، تجارت بین‌المللی عمدتاً به کالاهای تجملی مربوط می‌شد. ادویه‌های مانند فلفل، دانه قرنفل، دارچین، جوزبویا، زنجبیل و عود؛ مواد معطری چسبون بلسان، عسلیند و کافور؛ کالاهای کمیابی مانند نمک، سنگهای گرانبها، اناس، زمره، یاقوت سرخ، یاقوت کبود، مروارید اقیانوس‌هند، عاج افریقا، رنگ پارچه، ابریشمهای ناباب و جامه‌های فاخر.

با کشف آمریکا، سیل طلا و نقره مکزیکی و بربر به اروپا سرازیر شد. تجارت، که قرن‌ها منحصر به مبادله پایایی بود، دیگر می‌توانست به فلز کافی برای ضرب سکه در نظام دولتی تکیه کند. البته این کار با درنگ و مشاجره‌های چند در سراسر جهان همراه بود.

به برکت پول طلا و پولهای جدیدی که دولتهای اروپا ضرب کردند، تجارت تسهیلات لازم را برای گسترش خود پیدا کرد؛ به دلیل ارزش خود فلز و اعتبار حکومتی که سکه ضرب می‌کرد، این پولها معیار ارزش و وسیله مبادله شد. در ضمن، تاجران که در قرون قدیم طبقه‌ای ضعیف به شمار می‌رفتند مقامی تازه یافتند، بورژوازی استخواندار و نیرومندی تشکیل دادند و نوای همترازی با طبقات حاکم را ساز کردند.

برتری بازرگانی از اسپانیا و پرتغال به

در اواسط قرن هفتم پیش از میلاد پدید آمد و مبادله پایایی و دیگر شکلهای تجارت را آسان کرد.

گسترش شکوهمند آتن و یونان به‌طور کلی با برآمدن روم به اتکای ژئوپولیتیک دنبال شد. در این ایام، رفته رفته شهرهای بزرگی مانند اسکندریه، سلوکیه و انطاکیه، با نیازهای تجاری روزافزون، پدید آمدند. تأثیر روم بر تجارت برده و در گسترش نظام خراجگزاری مردمان مغلوب بسیار نیرومند بود.

افول روم عایه برآمدن فتودالیسم شد. شرایط لازم برای رشد تجاری از میان رفت. تجارت از رونق افتاد و با مخاطرات جدی رو به رو شد. رفت و آمد دریایی در پی نابودی حکومتهای قدرتمندی که حامی و مشوق آن بودند راه انحصار در پیش گرفت. تجارت در خشکی می‌بایست در مسیرهایی صورت گیرد که دیگر وضع زمان رومیان را نداشتند. خطر دائمی حمله و هجوم، که بسیاری از آنها به پشتگرمی و همراهی اربابان فتودال صورت می‌گرفت بر جاده‌ها سایه افکنده بود.

به این ترتیب ضرورت احیای مبادی تجارت مطرح شد. برای تأمین همکاری لازم، تاجران اتحادیه‌هایی نظیر اتحادیه هانسانای تشکیل دادند. این کار موجودیت طبقه اجتماعی جدیدی یعنی طبقه تاجر را تحکیم بخشید. برگزاری بازارهای مکاره که همواره سنتی محلی بود، با مشارکت اربابان فتودال که متوجه مزایای حاصل از گسترش این بازارها بودند، اهمیت بیشتری یافت. تجارت دریایی با رواج قطب‌نما شکوفا شد. با پشتیبانی انریکو ناویگانزور، برادر شاه پرتغال، آموزشگاهی برای دریانوردان در ساگرس تأسیس شد و کریستف کلمب از حکمرانان کاستیل حمایت لازم را برای سفر پرمخاطره خود به دست آورد. واسکو دوگاما، با درپیش گرفتن راه افریقا به هند، و پدرو آلورس کابرال به همین قصد به برزیل رسید. در این دوره اکتشافی صورت گرفت که نقشه جهان را تکمیل می‌کرد؛ داد و ستد با سرزمینهای نویافته به تجارت جان تازه‌ای داد.

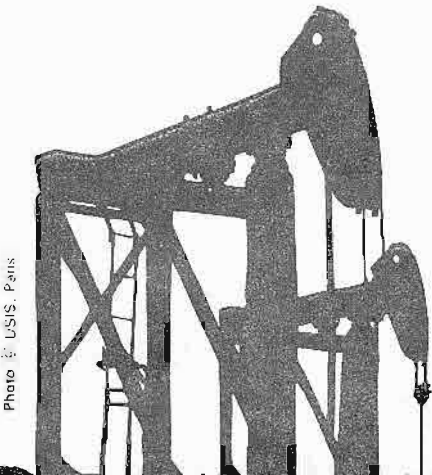

Photo: USIS, Paris